

Oostenrijks Hof van Gelre te Roermond bij het tot stand komen van algemene wetgeving, die sedert de regering van Maria Theresia en daarna nog sterker toenam. Van Pethegem toont in zijn studie aan hoe 'Limburg' diende als militair uitgangspunt voor de verovering van Gelre, en hoe vanuit Maastricht dit project bestuurlijk begeleid werd. J. Kuys illustreert met een beschrijving van een conflict tussen hertog Arnold van Gelre en zijn ambtman van Kriekenbeek dat niet zozeer de hertogelijke beslissing als wel arbitrage de mogelijkheid bood uit het conflict te raken.

De studie van W. Keyser-Schuurmans vestigt indirect de aandacht op de politieke versplintering in het gebied van de huidige provincie Limburg tijdens het *ancien régime*. Het mag dan zo zijn dat de bevolking daar in het algemeen niet dagelijks onder leed, op handel en nijverheid heeft deze constellatie remmend gewerkt. Dat daardoor zich de noodzaak deed gevoelen van aanpassing aan wat men het buitenland mag noemen, wordt met deze studie voorbeeldig geïllustreerd. Ten einde haar onderzaten-zilvermeden een gunstiger handelspositie te verschaffen werd de norm met betrekking tot het zilveragehalte op last van Maria-Theresia aangepast.

'Ten wereltliken rechte', zo moet men vaststellen, is een zeer gevarieerde bundel en juist die variatie wekt het verlangen naar meer onderling samenhangende en niet door toevallig onderzoek bepaalde onderwerpen. Mocht men op de door wijlen Janssen de Limpens ingeslagen weg doorgaan, dan mag er in de toekomst ook een bronnenpublicatie van de werkgroep verwacht worden.

C. A. A. Linssen

E. Jans, *Burgerhuizen tussen IJssel en Eems 1400-1850* (Zutphen: Walburg Pers, 1989, 210 blz., f39,50, ISBN 90 6011 650 X).

Het onderzoek naar de geschiedenis van het woonhuis was heel lang in hoofdzaak geveltoerisme. Het onderzoek beperkte zich veelal tot de uiterlijke verschijningsvorm van het huis. Sinds enkele decennia wordt ook in Nederland dit onderwerp vanuit een breder gezichtspunt benaderd. Er is aandacht besteed aan de ruimtelijke ontwikkeling, aan het constructieve aspect en aan het gebruik van de huizen. Zeer veel blijft echter nog te doen. Het meeste onderzoek is tot dusverre over woonhuisbouw in het westen van Nederland gedaan. Des te verheugender is het wanneer een poging wordt gedaan de ontwikkelingen in oostelijk Nederland te beschrijven. Het hier besproken boek van Everhard Jans, waarin dit wordt beproefd, is een bewerking van diens in 1984 verdedigde Munsterse dissertatie *Bürgerhausformen zwischen IJssel und Ems 1400-1850*. Het is jammer dat in deze zeer verzorgde uitgave het notenapparaat achterwege is gelaten, al wordt dit door de zeer uitvoerige literatuurlijst gedeeltelijk gecompenseerd.

De auteur wil zich beperken tot plaatsen met stadsrechten in het Oostnederlandse gebied, met inbegrip van het Duitse grensgebied. In chronologisch opzicht begint hij bij de oudste bekende huizen en hij eindigt in 1850. De keuze van dit laatste jaar had ik graag verklaard gezien. Het boek bestaat uit twee gedeelten, het eerste behandelt in 10 hoofdstukken een aantal algemene aspecten van de ontwikkeling, het tweede gedeelte wordt gevormd door een catalogus van 39 huizen. Een conclusie sluit het geheel af. Het blijft helaas onduidelijk welke criteria voor de opname in de catalogus zijn gehanteerd. In elk geval bevat dit gedeelte veel wetenswaardigs over de behandelde panden, met nuttige plattegronden en doorsneden, al was het kennelijk niet mogelijk om van alle huizen dergelijke gegevens op te nemen. De vrij talrijke gevel-proportieschema's kan ik niet altijd even overtuigend vinden.

Het eerste gedeelte behandelt na enige inleidende hoofdstukken over themabegrenzing,

RECENSIES

bronnen en dergelijke de ontwikkeling van de woonhuizen in vier afzonderlijke gebieden: Twente, Achterhoek, het Duitse grensgebied en de IJsselsteden. In alle vier gebieden is te zien hoe de inheemse, dat wil zeggen oudst bekende, huisvormen invloeden ondergingen van bouwvormen uit andere tradities en daardoor in vele gevallen zelfs worden vervangen. De belangrijkste vreemde invloed is wel die uit het gewest Holland, die vooral vanaf de zeventiende eeuw sterk ging domineren, al kon de mate waarin dit geschiedde variëren naar plaats en niet te vergeten maatschappelijke groep. In hoofdstuk 9 wordt dan een aantal bijzondere aspecten behandeld, onder andere gevelvormen, bouwdetails, sociale verschillen, de invloed van Philip Vingboons in Overijssel, terwijl in hoofdstuk 10 een geografische en chronologische ordening van de behandelde huisvormen wordt beproefd.

Ofschoon in deze hoofdstukken veel belangwekkends te vinden is, kunnen zij in het algemeen toch niet bevredigen. Hier wreekt zich een gebrek aan systematiek en methodologische reflectie. Bij zijn beschrijving van de ontwikkeling in de verschillende gebieden baseert de auteur zich terecht op de ruimtevormen, zoals hallehuis, deelhuis etc. Waarom dan hier los door de tekst gestrooide opmerkingen over gevelcompositie en -ornament, terwijl dit onderwerp in hoofdstuk 9 afzonderlijk wordt behandeld? Wat is de functie van een uitvoerige behandeling van verdwenen interieur-decoratie in een hoofdstuk dat de ontwikkeling van bouwtypen wil beschrijven? De tekst wordt daardoor nodeloos overladen, zodat de kern van het verhaal wordt verduisterd. De kunst van het weglaten is hier onvoldoende bedreven.

Twee voorbeelden kunnen hier volstaan: op bladzijde 43 treft de lezer een overigens niet in ieder opzicht duidelijke beschouwing aan over de zaalhuizen van de baksteengotiek die de auteur in verband wil brengen met de Nederrijnse en de Brabantse gotiek. Hij merkt dan op dat de Brabantse religieuze bouwkunst sterker vasthoudt aan de Noord-Franse kathedraalplattegronden, terwijl de Nederrijnse kerken meer neigen naar de pseudobasikale vorm. Deze opmerking is in haar algemeenheid niet onjuist, maar in dit kader volkomen irrelevant. Op bladzijde 48 wordt medegedeeld dat de schilder Ruysdael in het gebied van Bentheim verschillende vakwerkhuisen geschilderd heeft. Met dit gegeven doet de auteur niet veel, maar wel zet hij zijn lezers een geheel overbodige beschouwing voor over de manier waarop Ruysdael het Bentheimer slot heeft geschilderd.

Ook in methodologisch opzicht zijn tekortkomingen te signaleren. De auteur citeert een publikatie van de Groninger geograaf Buursink over de centrale plaatsen theorie, maar doet daar verder vrijwel niets mee, terwijl deze theorie misschien voor het aangeven van invloeden en ontwikkelingen nuttig had kunnen zijn. De schrijver laat herhaaldelijk weten dat sociale factoren voor de ontwikkeling van bepaalde woonhuis vormen van grote betekenis zijn geweest, maar zijn beschouwingen daarover blijven in een aanzet steken. Hij maakt er ook vrij veel werk van om aan te geven dat bepaalde gebieden katholiek dan wel protestant zijn, maar de relevantie van dit gegeven voor de woonhuisbouw blijft onduidelijk.

Het spijt mij over dit met grote liefde voor het onderwerp geschreven boek zoveel kritische opmerkingen te moeten maken. Het had bij een strakkere compositie en meer aandacht voor methodologische zaken veel kunnen winnen. Deze kritiek neemt niet weg dat dit boek aan iedereen die zich voor de geschiedenis van het woonhuis interesseert veel te bieden heeft.

A. J. Looyenga

